

מִגְנֵזֵי נִסְתָּרִים

הסופר אשר בו נדבר הפעם אין שמו נסתר משום משכיל עברי — הלא הוא בעל «ספר הבדיחה והחידוד», בעל «כתבים לתולדות ציון», בעל הסגנון העברי למופת בכל מה שיצא מתחת עטו.

עט הנגלות היה עטו של א. דרויאנוב, אך כלל נגלותיו ניתן ענין לחוקר סתרי נפש. מהו השורש החבוי של איש מצויין זה, שהצמיח ענפים שונים ומשונים כל כך אלו מאלו? מה בין תולדות חבת ציון ובין הבדיחה והחידוד? מה בין אגירת שחוק פיהו של העם ובין עמידה על דוכן הפובליציסטיקה העברית? שמא נאמר: דרך עראי עשה בכה ובכה? לא כי! לא איש כמו דרויאנוב יעסוק בדברים כלאחר יד. שקידה עצומה וחפץ-כפים ועשרה קבין של אחריות טבועים בכל פעליו, ובין פעליו הללו אין סמיכות פרשיות. דומה, הספרים שהניח אינם יודעים, כי אב אחד להם!

והוא עצמו מה ביקש ומה מצא במלכות הבדיחה, ששם בה מעייניו במשך כ"ט שנה? והלא בכתביו

שלו לא יתנכר שום עורק של איש הומור. אדרבא, כולו כובד ראש עד תכלית, ואפילו להומור גופו שאסף ממקום צמיחתו הזקיק עצמו במלוא מידת כובד הראש שבו. החומר הפוחז, הלועג ומלעיג, של שלושת כרכי הבדיחה והחידוד נתון בידיים נכבדות וחמורות. משל לקוף-שעשועים הנהוג ברחובה של עיר בידי בעל בעמיו. מה מפליא הניגוד בין זה האיש, האומר כולו אני מאמין בערכי עם ואדם, לבין זה ספרו שעשאו גודן גם לבדיחה הלגלגנית של קלי הקלים שבעמנו. ולא עוד אלא שהוא, נקי הדעת ונקי העט, שקד ללקוט אפילו את ציצי הבר של אותו הומור, שאין להוציאו לרשות הרבים מפני דרכי צניעות. אפשר יצר אספנות גרידא סכן בלב בעל הספר. אפשר שפעת כוחות לשון ביקשה את תפקידה. אפשר חבתו לעם מצאה לה בקעה זו להתגדר בה, וודאי ציפתה גם הבקעה הזאת לגואלה ובירכה עליו. אבל המצא הגואל את הבקעה היעודה לו? האם לא נתעה פה איש, שנוול להיות בשם, אל מין בקעה, שפרחי המור של נפש העם גדלים מקרקעה והלאה? יהי אשר יהיה פשר הדבר, גם יהי אשר יהיה ערכם של ג' הכרכים האמורים, אבל חוש שבלב לוחש ואומר, כי הכוחות שניתנו

לקצוהו של הכרך השני יאפפוהו פתאום נחיל צלילים ער-
בים: יד הסופר שדפדפה עד כה בפנקסי הימים או-
חזת עתה בכנור וחולשת על מיתריו! לא איש דוכן
הצבור נפנה כאן לספר קצת פרקי חייו, כנוהג שבעו-
לם, אלא מספר נבחר מלידה ומהריון הגיע סוף סוף
למקום חיותו, למקום יעודו. אף שמאלפי דפים אשר
יצאו מתחת עטו לא נקבצו למלאכת הספור אלא כמאה
בלבר, ואף שבכתיבה זו פתח בשנת 1913 («משיחותיו
של סבא») וההמשך עם הסיום באו רק בשנת 1936 —
היה קודם כל מספר בחסד. כי מי ששר רק שעה
אחת בחייו כאחד ממיטיבי השיר אשר בארץ נולד
להקסים לבבות בזמירותיו, אפילו אם בלם פיו כל
שנות חייו. ברוב מעשי עטו היה רק בעזרה של עצמו,
פה הוא בלב מקדשו. פה עמקו וגבהו שנתעלמו מן
העין, כפי הנראה — גם מעין עצמו.

מאחורי נגלותיו השונות של א. דרויאנוב הסתתר
אמן ומשורר. במקום שהוא פותח בספר החיים — שם
מפכים מעיינותיהם הטמירים, שם בוקעת ועולה
אלינו המיתם ורינתם. הוא היה מאותם החופרים
הברוכים, שהעפרות נבקעים לפניהם כמעט באפס
יד, ולאלתר הם מגיעים אל עורק הזהב. וכשהוא

למעשה כינוס זה היו עדיפים פי כמה מהפירות שעשו.
וגם כשאנו באים אל כתביו עצמם, שיצאו אחרי
מותו בשני כרכים — איזה רגש נוגה חוזר ומתגנב
אל הלב. מאמריו כתובים בשכל בהיר ובלב חם
וטהור, טובת העם ודאגת עתידו מפעמות בכל שורה
ושורה. ציר נאמן ניצב פה על מצפה הימים, וממרחק
נרגיש מה נבונים ונכוחים היו דבריו בשעת נתינתם.
ואולם בספר אין להם תקומה נכונה. כי מרבית הדברים
צמודים בשבילנו כיום צמידות יתרה לשעתם וליומם
שחלפו עברו. נעדר האומר אשר יום יביע ליום, דומה,
רשם הסופר דבריו על גבי עלי הטרף של לוח השנים
ההן ודינם ממילא להיות נתלשים כעבור יומם, ואת
מראות הנוף של זמנו צייר על פני החולות הנודדים
של הזמן עצמו. רק זעיר שם וזעיר פה יצא קיים
מחולף. אבל בינות הדברים שניגרו עם שטף הימים
מוריקים כמה וכמה איים של דברי מחשבה והגיוני
לב, המעידים ברור, כי גם דבר הימים אשר בעטו
לא היה דבר תרומתו. נעגם מראה האילן, שפירותיו
הארעיים הדפו הצדה פרי ישוה לו.

גם המעיין בכתביו ילא אפוא למצוא את מקום
הלפני-ולפנים של סופר זה. ואך משהוא מגיע כמעט

מספר על האדם היהודי ביקרו — כגון ב"צדוק הדין" — של נעליך, אחי הקורא, כי על אדמת קודש אתה עומד.

שום בית מדרש ספרותי, ושום רוח מרוחות הזמן לא הניעו את עטו של המספר הנסתר הזה. אף אינו שם פעמיו כלל בעקבות קודמים לו בשתי ספרויותינו — אם כי רגליו עומדות גם הן בתחום העיירה היהודית. כ"ט שנה עסק בבדיחה העממית, וכ"ט שנים קודמות להן ועמוקות מהן שאב מבארו הראשונה, באר כרוה דורות, באר שנתמלאה מעומק קרקעם של דורות, היא עיירתנו הנידחת. כי כן הוא פותח את ספרו "מעל גג בית הכנסת הגדול":

"עשרים ותשע שנים עברו עלי בעיירת מולדתי, וכל אותן השנים לא זזתי ממנה אלא לזמנים מועטים, כגון שנות גולה למקום תורה וכדומה; ידעתי כל פינה ופינה, כל עץ ואבן בה, ידעתי ארחם ורבעם של כל תושביה, זק־ניה ונעריה, יהודיה וגוייה, ידעתי שיחת כל חיותיה ועופותיה, פרותיה ועזיה, תרנגוליה ותרנגולותיה, ידעתי כל שפעי יפייה וכל מע־מקי כיעוריה —"

ועל דבריו רשאים אנו להוסיף, כי מאשר ספג בימי ילדותו ועלומיו בעין טהודה, בנפש טהורה, חזר והעלה בדלי טהור מבאר נפשו, ואף נטף אחד לא נדלח תחת ידו. וכה ניתנו לנו פה מן הספורים הזכים ביותר של ספורי העיירה, ומלבד דבורה בארון, כמדומה אין שני לו להרגשת נשמתה ושירתה של עייר־רתנו הליטאית עליה השלום. ולא לחנם הוא קושד מספד עליה מעומק הנפש גם באחד ממאמריו («העייר־רה שלנו»): «העיירה היהודית, החמודה, הזיוותנית, מתרוקנת מיושביה וגוועת» — —

מי כתב דברים כמו אלה בספרותנו? איש לא כתב דברים כמו אלה. איש לא קשר כמוהו כתר החמדה והזיו לראש עיידתנו, שעולביה ובוועטיה רבו מספור. ואף על פי כן היה א. דרויאנוב ציוני שלם שבשלמים, ואף משוללי הגלות היה, כלומר מאותם שלא חזו עוד כל עתידות לעם בארצות גלותו, אבל לא חלילה משוללי ישראל וישראלות שבגלותו, הוא, נאמן הציונות בלבו ובנפשו ובעטו הטוב, מוכיח בעצם היותו על פניהם של אלה שסברו וקיבלו, כי הסאטי־רה המנדלאית על עולם ישראל היא השער לציון. ורק בדרך עקיפין זאת יובן החזיון המתמיה,

זה חוזר ומעיד לנו עד כמה החרישו זמזומים חיצוניים את קול מעמקיו, עד כמה לא הגיע להשיח את נפשו מתוך תוכה. הוא קנה בחייו הרבה תרבות והטיל על עצמו הרבה מצוות מעשיות של ליקוט וכינוס. אך כל העבודות הנכבדות למאוד שעסק בהן בשנות חייו היו אבנים שהניח בלי משים על בארו העמוקה. ונפלא הדבר, כי ב"משיחותיו של סבא" (1913) באה לו אזהרה על כך מפי הסב: "רצונו של האדם צריך שיהיה מכוון לכך, כי ימצא ויגלה את כל אוצרותיו, יעלה את כולם מתוך העומק, ישחררם ויוציאם. — הגונו את אוצרותיו אבנים הוא טומן במעמקי נפשו". אך לא מילא הנכד את צואת הסב. כי על כן הניח אחריו ספרים, וספר נפשו, ספר זכרונו, "הצד דמויות ברשתו", אין ביניהם. וממילא חסרה גם ספרותנו אחד הספרים המעולים שלה. יש רק צרור "פרקים שלא כסדרם" מתוך אותו ספר בשם "נזכרתי"... והם מזהב ספרותנו היפה. חמדה גנוזה הם בפנינת סתר של הספרות העברית, כשמורים בכוונת מכוון ליום חפץ — ליום אשר נשכיל להבין, כי הרבה מאוצרה המובחר והקיים של ספרותנו אינו אלא זרוי בשוליה רסיסים רסיסים.

א. קריב

שופר מכובד, בן גילו של ביאליק ואחד מן החבורה האודסאית, היה בספרותנו גדול העוררין על אמנותו של מנדלי, ולערעור זה הקדיש מאמר גדול ורחב-ידיים למעלה מכפי הרגיל אצלו, בשם "שלום יעקב אברמוביץ", (שאגב מתנוססת עליו ההקדשה: "לח. נ. ביאליק מנחת אהבה וכבוד"). בחינתו של המאמר הזה אינה אלא אמנותית גרידא. ויש להודות: הסופר מסתמך הרבה על מיני הלכות בשולחן-ערוך של האמנות ואינו כובש את הלב. ורק בסופו של המאמר בוקעים דברים מחביונו של הכותב: "אלמלי הוסיף אברמוביץ לכתוב את "המסעות" ואת "בעמק הבכא" היו לנו עוד אילוסטרציות בהירות לבטלנותה וקבצנותה של יהדות הגלות והגיטו — — אל תוך תהומה של האמנות, אל תוך שירת החיים לא היה יורד עד העולם".

נקל לשער שהתנגדותו למנדלי קדמה אצלו לכל סעיפי הלכות שבהם הוא נעזר. מי שנשא בלבו את "העיירה היהודית החמודה, הזיוותנית" אי אפשר היה לו לקבלה גם בגלגולה שב"ספר הקבצנים". אף על פי כן לא נתן את רשות הדבור ורשות הדיחוי לקול לבבו. אלא בא להוכיח את הדבר על פי "הלכה".